

Bo på Bergö

Hösten 1998 ringde en gammal skolkamrat och frågade om jag skulle kunna tänka mig att ställa upp på en intervju. Intervjun skulle handla om bergödiakleken och om mitt förhållande till den. Jag svarade naturligtvis ja. Intervjun skulle vara en del av det material som senare skulle analyseras och publiceras i bokform, sa skolkamraten. Denna bok skulle handla om Bergö¹.

Bo på Bergö består av nio artiklar med olika infallsvinklar på livet på Bergö, en ö i Malax skärgård. Medverkande i projektet var folklorister, etnologer, historiker, språkvetare samt en fotograf. Tillsammans bildar artiklarna en målande bild av ett litet ösamhälle som har överlevt allt sedan det befolkades för drygt 500 år sedan.

Folkkultursarkivet har sedan 1970-talet utfört lokalundersökningar med syfte att dokumentera och beskriva olika typer av miljöer. Insamlingsarbetet för denna bok inleddes år 1995 och fortsatte fram till år 1998. Undersökningen, som är traditionsvetenskaplig till sin karaktär, genomfördes i fältarbete bestående av intervjuer, deltagande observation och fotografering. Syftet var att se det som de undersökta själva inte ser på grund av närblindhet, eftersom det för dem är både "vanligt", "normalt" och kanske "ointressant". Forskaren försöker nå ett inifrånper-

spektiv genom att träffa människor i miljöer där de känner sig hemma.

För bergöborna är boken med all säkerhet intressant att ta del av. Vad gäller den historiska överblicken av livet på Bergö kan säkert många äldre med igenkänning läsa om gångna tider. För de yngre kan detta vara en inkörsport till ett intresse för, eller åtminstone en starkare medvetenhet om sin historia. Min familj flyttade till Bergö när jag var tre år gammal. Fastän jag har vuxit upp på Bergö har jag inte haft släktingar som har kunnat berätta om Bergös historia och om hur livet där såg ut förr.

Efter att ha läst historikern Lena Huldéns skildring av bland annat Bergös ekonomiska historia med den viktiga säljakten och bondeseglationen insåg jag att den säljakt som jag har hört att bergöborna bedrev var en livsviktig penninginkomst, och inte enbart gav kött för självhushållning. På 1840-talet utgjorde säljakten och försäljningen av tran och sälspäck 60% av öns penninginkomst. Bergöbor exporterade så varierande produkter som råg, smör, kött, fläsk, fisk, sälspäck och tran, salpeter, tjära, pottaska och hampa till Stockholm. Bondeseglationen hade jag knappt hört talas om.

Folkloristen Anne Bergman skriver att det för en utomstående kan verka som om bergöbor är ointresserade av den egna bygden. Bergman noterar att det är få bergöbor som har satt foten i hembygds museet. Historien är dock ständigt närvarande och ingår som en naturlig del av tillvaron. Inflyttade kan förvånas över de ständigt återkommande diskussionerna om släktband. Även för mig som inte har andra släktingar på Bergö förutom min fars inflyttade morbror med

¹ *Bo på Bergö. Människor och resurser i ett ösamhälle.* Red. Anne Bergman et al. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2001. (Meddelanden från Folkkultursarkivet nr 19.) 216 s. ill.

fru, är det viktigt att känna till släktskap eftersom jag genom släkten placerar människan i ett större och mera gripbart sammanhang. "Vems släkt är det?" kan jag fråga av de som vet. När jag var påskhäxa och vandrade runt i gårdarna med mina kompisar fick vi ofta svara på frågan "Vars flick je tö?" alltså "Vems flicka är du?"

Etnologen Yrsa Lindqvist skriver om isolation och närhet med fokus på kommunikation, rörlighet och identitet. På Bergö har man tidigare färdats med båt och under vintrarna med häst och släde, sparkstötting och skidor. Under perioder av menföre har man inte kunnat ta sig fram överhuvudtaget alls. Fram till år 1962 kunde man med förbindelsebåten Södern ta sig till Vasa och samma år ersattes båten med en motorfärja över den 1.9 km långa fjärden mellan Bredskär och Bergö. Motorfärjan var ett stort genombrott för bergöbornas rörelsemönster eftersom de nu kunde färdas till fastlandet med bil. Motorfärjan ersattes år 1974 med en vajerfärja som kunde trafikera oberoende av ishinder. De flesta bergöbor tycks föredra färjan framom ett brobygge. Man ser färjan som en trygghet mot bilburna tjuvar och utomståendes illdåd. Vid behov, till exempel vid ambulanstransporter, kan färjan köra snabbare än normalt och därmed påverkar inte färjan nämnvärt den formen av säkerhet.

Etnologen Meta Sahlström har fokuserat sitt fältarbete på hur förändringar i närsamhället återspeglas i köpmännens yrkesutövning, arbetsmiljö och framtidsutsikter. För att vara ett samhälle med 570 invånare [1.1 1995] är det anmärkningsvärt att det på Bergö finns två dagligvarubutiker. Fram till år 1995 fanns det *de facto* tre butiker på ön. Med den förbättrade kommunikationen är det många bilburna bergöbor som handlar i Vasa och Närpes. Man hör ibland någon säga att man måste understöda de lokala butikerna för om alla skulle handla i Vasa, skulle vi kanske inte ha kvar någon bybutik överhuvudtaget. Men som nyhetsförmedlare är det ingen stormarket i Vasa som slår bybutiken.

Mångsyssleriet har varit utmärkande för befolkningen i skärgården och bergöborna var inget undantag. Man utnyttjade naturresurserna så gott det gick och hade många strategier för att klara sig. Numera har det naturnära mångsyssleriet övergått till yrkeskombination i form av lönearbete kombinerat med till exempel fiske och hantverk. Om detta skriver etnologen Katia Båsk i sin artikel.

Folkloristen Marika Rosenström beskriver hur boendet på Bergö ser ut. Speciellt iögonfallande var de korsstygntavlor och uppstoppade sjöfåglar som

pryde de hem hon besökte. De broderade tavlorna utgör enligt henne ett uttryck för den kvinnliga sfären medan de uppstoppade fåglarna står för det manliga. Två saker uppfattar Rosenström som närmast obligatoriska för gemene bergöbo, nämligen en välskött trädgård och en sommarstuga. Under min uppväxt förundrade sig skolkamrater från fastlandet över att bergöborna som ju redan bodde på en ö, har sommarstugor. Jag kommer inte på någon på bergöbo som inte skulle ha en egen sommarstuga. En del familjer har till och med två stugor. Som inflyttade tog det några år innan mina föräldrar skaffade sig en stuga. När de väl gjorde det var det en fiskestuga på en karg kobbe vid Bergö Gaddarna, ca 16 km från Bergö.

Folkloristen Carola Ekrem har träffat bergöborna och bekantat sig med deras syn på livet, framtiden och omvärlden. Jag märker att lekarna som man leker på skolans gård i stora drag är desamma som jag lekte när jag var i deras ålder. Något som har förändrats är det ökade TV-tittandet och det att bergöbarnen numera är beresta. När jag var liten var det inte många som hade rest ens till Helsingfors. Jag minns väl hur jag efter ett sommarlov i Japan blev tillfrågad av en flicka om en berg-och-dalbana i Japan ser likadan ut som en i Finland. Det fanns alltid en öppenhet och ett intresse för sådant som var annorlunda. Ekrems material tyder på att situationen fortfarande är sådan; av de intervjuade barnen är det många som drömmer om att få fara ut och resa. Ekrem skriver att lusten att resa var en viktig del av bergöbarnens identitet. För övrigt anser dagens bergöborna att boendemiljön på Bergö är oslagbar. Det tyckte vi också.

Som språkvetaren Åsa Mitts konstaterar i sin artikel om bergödialekten, känner sig bergöborna naturligtvis mest hemma i sitt eget språk men de växlar lätt mellan dialekt och riksspråk. Man anser också att det är viktigt att behärska såväl dialekten som riksspråket. Enligt Mitts beror denna insikt på att bergöborna har varit mycket rörliga och att de flesta då har insett vikten av att kunna många språk. Barnen talar dialekt såväl på fritiden som i skolan även om det är meningen att de under lektionerna bör tala riksspråk. Flickorna i lågstadiet berättar att de ibland pratar rikssvenska när de leker. Bergödialekten förändras såsom språket i övrigt, och närmar sig hela tiden riksspråket. De flesta bergöbor är dock måna om sin dialekt och hoppas att den ska bevaras i någon form.

Boken avslutas med bergöbon Erik Granlunds berättelser om säljakt. Detta avsnitt bestående av

varierande historier bygger på en sex timmar lång intervju gjord med Grönlund år 1972. Han berättar bland annat om vandrare sälhjortar, en illa ansedd mass-slakt på gråsälar, faror medan man var "i fålan" [ute på säljakt] samt om äldre tidens jägarlegender.

"Bo på Bergö" lyckas ganska väl med ambitionen att med inifrånperspektiv syna livet på Bergö och bergöborna. Man får en god överblick över utvecklingen på såväl det historisk-ekonomiska området som på kommunikationen. Det är intressant att läsa om bergöbornas syn på sig själva och på vad det innebär att vara bergöbo. De har en stark identitet, gemenskapskänsla och en stark medvetenhet om sin historia samt om tidigare generationers umbäranden och äventyr. Intresset för historia är av ett lågmälat slag som inte märks i form av tillställningar för utomstående, istället har det en privat karaktär.

Jag känner igen mig både i det som de intervjuade bergöborna berättar och i hur de utomstående forskarna tolkar Bergö och dess invånare. Jag tror att bergöborna har varit måna om att berätta så mycket och så öppenjärtligt som möjligt eftersom de var medvetna om att boken skulle handla om dem och om deras hemö.

Boken består av nio enskilda artiklar och därmed kan materialet verka osammanhängande. Artiklarna följer i och för sig en inre ordning men de kunde gärna ha varit sammanvävda eller redigerade till en mera enhetlig text. Syftet med boken har dock inte varit att göra en absolut heltäckande bok om Bergö. Förutom till bergöborna riktar sig boken till etnologiska, folkloristiska och språkvetenskapliga läsare.

Som bergöbo kommer jag på många temata som jag saknar i boken. Till exempel kunde man ha tagit upp Bergö Ungdomsförenings lokal som enligt vad jag förstår blev byggd genom en verklig kraftansträngning av byborna. Lokalen är ännu idag föremål för talkoarbete och är närmast en symbol för gemenskapen i byn. I den hålls danser, julfester och det är även i ungdomslokalen som Bergös ungdom träffas på fritiden.

I bokens inledande faktaruta om Bergö står det att det finns 16 föreningar på Bergö. På en ort med så få invånare tycker jag att det är anmärkningsvärt många föreningar och även detta hade varit värt att ta upp. Föreningslivet säger mycket om människors intressen och om vad de anser vara viktigt.

Det hade också varit intressant att se att kvinnorna på Bergö hade fått ett eget avsnitt i boken. När historia berättas är det så gott som alltid männens sfärer som behandlas mest utförligt. Även i "Bo på Bergö" betonas säljakten och andra mansdominerade sysselsättningar medan kvinnornas situation kommer i skymundan. Ändå var det kvinnorna som fick se till att hemmet, barnuppfostran, det eventuella jordbruket samt djurskötseln fungerade på hemmaplan medan männen befann sig annorstädes, stundtals i flera månader. Åtta andra forskare medverkade i fältarbetet men endast de som deltagit i hela forskningsprocessen deltar med artiklar i boken. Jag kan tänka mig att en del av det material som jag saknar i helheten finns i tryggt förvar i Folkkultursarkivet.

Texterna i boken illustreras av både nytagna och äldre fotografier. De kompletterar artiklarna mycket väl och ger liv åt texterna.

Maja Ingo